

МЕЛЯН Н. Ю.,
аспірант кафедри
адміністративного права і процесу
(Львівський університет
бізнесу та права)

УДК 343:2

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

У статті на основі аналізу наукових поглядів вчених досліджено теоретичні підходи щодо тлумачення таких понять, як «фінанси» та «публічні фінанси». Надано авторське визначення щодо визначення терміну «публічні фінанси». Розглянуто основні функції публічних фінансів, до яких було віднесено розподільну, контрольну, регулюючу та стимулюючу функції. Доведено, що публічні фінанси повинні забезпечити постійний та стабільний економічний та соціально-політичний розвиток держави. Їх основне призначення реалізується шляхом створення й використання різноманітних фондів фінансових ресурсів.

Ключові слова: *фінанси, публічні фінанси, функції, розподільча, контрольна, регулююча, стимулююча.*

В статье на основе анализа научных взглядов ученых исследованы теоретические подходы относительно толкования таких понятий, как «финансы» и «публичные финансы». Предоставлено авторское определение термина «публичные финансы». Рассмотрены основные функции публичных финансов, к которым были отнесены распределительная, контрольная, регулирующая и стимулирующая функции. Доказано, что публичные финансы должны обеспечить постоянное и стабильное экономическое и социально-политическое развитие государства. Их основное назначение реализуется путем создания и использования различных фондов финансовых ресурсов.

Ключевые слова: *финансы, публичные финансы, функции, распределительная, контрольная, регулирующая, стимулирующая.*

The article, based on an analysis of scientific views of scientists, the theoretical approaches to the interpretation of such notions as «finance» and «Public Finance». Courtesy of the author's definition to define the term «public finances». The basic function of public finance, which could include: distribution, control, regulating and stimulating functions. Proved that the public finances should ensure a steady and sustainable economic, social and political development of the state. Their main purpose is realized through the creation and use of various funds financial resources.

Key words: *finance, public finance, functions, distribution, control, regulating, stimulating.*

Вступ. На сучасному етапі розвитку української держави особливо гостро постає питання належного фінансового забезпечення всіх сфер суспільного життя. Зазначимо, що зараз фінансова система нашої країни знаходиться не в найкращому стані. Проблема нестабільності фінансової системи України має досить специфічні характеристики. З одного боку, кризові явища, пов'язані з моделлю економічного розвитку держави та можливостями здійснення відчутних економічних реформ, з іншого, – нестабільність характеризуєть-

ся проблемами внутрішньої та зовнішньої боргової залежності країни [1]. Зазначене вище створило нагальну необхідність у здійсненні комплексного реформування всієї фінансової системи України. Досягнення цього є неможливим без оновлення понятійного апарату, який використовується в законодавстві. Зокрема, це стосується дослідження публічних фінансів, які є підсистемою фінансової системи.

Постановка завдання. Проблема визначення сутності поняття публічних фондів не є новою, вона була предметом дослідження в працях багатьох вчених, зокрема: Ю. Ковбасюка, В. Юрчишина, М. Абдулаєва, Е. Аткінсона, Г. Ахінова, Є. Балацького, Ш. Бланкарта, П. Буагільбера, Е. Бухвальда, В. Андрущенко, В. Базилевича, В. Варнавського, Л. Воронової, О. Горбунової, О. Грачової, О. Гетманець, О. Дмитрик, А. Монаєнко, А. Нечай, О. Орлюк, П. Пацурківського та багатьох інших. Однак в умовах реформування фінансової системи нашої країни зазначена проблематика набуває нової актуальності та потребує більшої уваги з боку вітчизняних науковців. Саме тому метою статті є розглянути поняття та визначити сутність публічних фінансів.

Результати дослідження. Вперше в сучасному тлумаченні термін «фінанси» став застосовуватися у Франції, де під фінансами розумілася сукупність коштів, необхідних для задоволення потреб держави та різних суспільних груп. У XVIII столітті трактування поняття фінансів як державного господарства отримало подальший розвиток. Державні утворення різного рівня стали називатися союзами публічного змісту, а фінанси – формами та методами добування коштів і їх витрачання цими союзами під час виконання покладених на них функцій. Форми та методи мобілізації коштів постійно змінювалися й удосконалювалися, що пов'язано з розвитком економіки держав [2, с. 5].

Серед сучасних науковців існує велика кількість підходів щодо тлумачення поняття «фінанси». В економічній та юридичній літературі термін «фінанси» розглядається в таких аспектах, як: сукупність економічних відносин, що виникають в процесі мобілізації, розподілу і використання фондів грошових коштів, необхідних державі для виконання її завдань; сукупність фондів грошових коштів, мобілізованих державою для виконання своїх функцій; одна з економічних категорій, розвиток якої пов'язано з товарно-грошовими відносинами й існуванням держави, яка використовує цю категорію для виконання своїх завдань; система грошових відносин, яка виникає разом із державою і нерозривно пов'язана з її існуванням; система економічних відносин, які складаються в суспільстві з приводу створення, формування та виконання доходів грошових коштів на основі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту [3]. У великому економічному словнику за редакцією А.Б. Борисова зазначається, що фінанси – це узагальнююча категорія, яка відображає економічні відносини в процесі утворення та використання фондів грошових коштів, грошового обігу; термін, який означає грошові кошти, які розглядаються в їх утворенні та обігу, розподілі та перерозподілі, використанні в економічних відносинах, які обумовлюються взаємними розрахунками між господарюючими суб'єктами, обігом грошових коштів, грошового обігу, використання грошей [4].

С.О. Ніщима вважає, що фінанси – це економічна категорія, визначальне значення для якої є суспільна суть, тобто суспільні відносини, які складаються в суспільстві в процесі розподілу та перерозподілу вартості валового суспільного продукту та частини національного доходу у зв'язку з утворенням та використанням фондів грошових коштів [5, с. 18]. Г.І. Башнянин виділяє дві інтерпретації поняття «фінансів» (вузьку і широку), однак вона доповнюють одна одну. У вузькому розумінні фінанси – це власне грошові фонди, певні суми грошей (грошові активи), які мають чітко окреслені лінії формування й лінії використання. У широкому значенні фінанси – це не лише грошові фонди, але й інші цінні папери – акції, облігації, сертифікати та ін. [6, с. 51].

Н.І. Хімичева визначає фінанси як економічні грошові відносини щодо формування, розподілу та використання фондів грошових коштів держави, її територіальних підрозділів, а також підприємств, організацій та установ, необхідних для забезпечення розширеного відтворення та соціальних потреб, у процесі здійснення яких відбувається розподіл

та перерозподіл суспільного продукту та контроль за задоволенням потреб суспільства [7]. Л.О. Вдовенко, Н.М. Сушко та Н.Д. Фаюра вважають, що на сучасному етапі основними ознаками фінансів є: нерозривний зв'язок з існуванням товарно-грошових відносин; обумовленість фінансових відносин наявністю держави як органу управління; обмінно-розподільчий характер фінансових відносин; зв'язок фінансових відносин із формуванням грошових доходів та накопичень; забезпечення та відображення руху вартості від одного суб'єкта економічних відносин до іншого [2, с. 5].

Зазначимо, що протягом багатьох років у науковій літературі використовувався саме термін «фінанси», однак на початку нового тисячоліття поряд із ним науковці активно почали використовувати таке поняття, як «публічні фінанси» – категорію, що є загальноживаною в зарубіжній науці та практиці. Так, А.А. Нечай у своєму дисертаційному дослідженні зазначає, публічні фінанси – це суспільні відносини, які пов'язані із задоволенням усіх видів публічного інтересу і виникають у процесі утворення, управління, розподілу (перерозподілу) та використання фондів коштів держави, місцевого самоврядування та фондів коштів, за рахунок яких задовольняються суспільні інтереси, визнані державою або органами місцевого самоврядування, незалежно від форми власності таких фондів. Вчена відмічає, що публічні фінанси регулюються шляхом встановлення владних приписів держави або органів місцевого самоврядування щодо утворення, розподілу (перерозподілу) та використання зазначених фондів коштів, а також щодо контролю за цими процесами [8, с. 145].

Відповідно до точки зору О.О. Малдаван публічні фінанси є системою економічних відносин між державою, юридичними та фізичними особами, а також між окремими державами, міжнародними фінансовими інституціями щодо акумуляції та використання грошових коштів [9, с. 12]. С.В. Бардаш вважає, що публічні фінанси – це суспільно-економічні відносини, які виникають у процесі утворення, розподілу (перерозподілу) і використання публічних фондів грошових коштів, пов'язаних із задоволенням усіх видів публічного інтересу та регулюються шляхом установаження імперативних приписів держави або органів місцевого самоврядування, які поширюються на учасників відносин у сфері господарювання усіх форм власності [10, с. 36]. Професор Б.М. Сабанті підкреслює, що публічні фінанси – це завжди грошові відносини, в яких одним із суб'єктів виступає держава. Вчений виділяє три основні ознаки фінансів: по-перше, завжди грошові відносини; по-друге, грошові відносини, що викликані фактом наявності держави як органу управління; по-третє, відносини перерозподілення вже розподіленого сукупного продукту [11, с. 5, 8–9].

С.І. Лучковська наголошує, що публічним фінансам притаманні такі ознаки: грошовий характер відносин; безповоротний характер платежів фізичними і юридичними особами до державних і місцевих централізованих фондів; переважно примусова форма грошових відносин із фізичними і юридичними особами з боку державних органів влади й органів місцевого самоврядування (органи влади у формі нормативно-правових актів встановлюють систему обов'язкових платежів та заходи впливу на суб'єктів відносин під час порушення встановленого порядку); відносини перерозподілу вже розподіленого сукупного суспільного продукту в його грошовій формі [12, с. 75].

Для того, щоб більш змістовно розкрити сутність публічних фінансів, вважаємо за необхідне визначити функції, які вони виконують. У філософії термін «функція» розглядається почасти як зовнішній прояв властивостей якого-небудь об'єкта в даній системі відносин [13, с. 504–505]. Отже, під функціями публічних фінансів слід розуміти їх основне призначення, в них виражаються основні внутрішні властивості фінансів, які виявляються в процесі практичної діяльності. Традиційно в юридичній літературі виділяють такі основні функції публічних фінансів: розподільну, контрольну, регулюючу та стимулюючу. Розглянемо їх більш детально.

Розподільна функція публічних фінансів гарантує забезпечення державою суб'єктів відносин необхідними грошовими ресурсами, підтримку суспільних пропорцій. об'єктом регулювання виступає частина сукупного суспільного продукту, що надходить державі, суб'єктами відносин – держава, територіальні громади, юридичні й фізичні особи. Під час розподілу

формується і підтримуються пропорції між частинами сукупного суспільного продукту, національного доходу, забезпечується розвиток розширеного відтворення, зачіпаються інтереси держави, підприємств, громадян [14]. Механізм дії цієї функції пов'язаний зі схемою розподілу ВВП і включає: 1) первинний розподіл – розподіл доданої вартості й формування первинних доходів суб'єктів, зайнятих у створенні ВВП; 2) перерозподіл, який полягає у вилученні частини доходів видних суб'єктів й формуванні централізованих фондів (I етап перерозподілу); 3) вторинний перерозподіл (II етап перерозподілу), за якого відбувається використання централізованих фондів і формування доходів окремих суб'єктів [12, с. 26]. Слід погодитись із точкою зору В.М. Федосова, який зазначає, що суспільне призначення розподільної функції державних фінансів – формування потенційних можливостей для створення фінансової основи функціонування держави, розподілу й перерозподілу частки вартості сукупного продукту в грошовій формі з метою задоволення суспільних потреб. У сфері розподілу формуються пропорції між частками національного доходу, які накопичуються і споживаються, і на основі цих пропорцій вирішуються найбільш важливі завдання, пов'язані з фінансуванням широкого спектру потреб розширеного відтворення. Кінцева мета розподілу й перерозподілу національного доходу, які здійснюються за допомогою державних фінансів, полягає в розвитку виробничих сил, створенні ринкових структур економіки, зміцненні держави, забезпеченні високого рівня життя широких верств населення [15, с. 30–39]. Отже, розподільна функція публічних фінансів полягає в тому, щоб здійснити перерозподіл Внутрішнього валового продукту, а також забезпечити формування та фінансування відповідних фондів, що дозволяє державі належним чином виконувати свої завдання у всіх сферах суспільних відносинах.

Контрольна функція публічних фінансів органічно пов'язана з розподільною. Вони фактично існують як єдиний механізм. Здійснюючи розподіл грошових фондів, держава водночас контролює їх розміри, співвідношення, пропорції. Завдяки контрольній функції фінансів відстежують увесь процес розподілу і руху грошових ресурсів. Диференціація контролю за стадіями, зазначає Л.К. Воронкова, дає змогу приймати необхідне рішення, коригувати на проміжних етапах рух грошових фондів й уточнювати, поліпшувати процес розподілу [16]. С.І. Юрій та В.М. Федосов наголошують, що контрольна функція публічних фінансів зумовлюється об'єктивно притаманною їм здатністю кількісно відображати рух фінансових ресурсів (який відбувається у фондовій та нефондовій формах) і забезпечувати контроль за дотриманням пропорцій у розподілі валового внутрішнього продукту, правильністю формування, розподілу та використання фінансових ресурсів держави і суб'єктів господарювання. Контрольна функція фінансів на практиці реалізується в діяльності осіб, які проводять фінансовий контроль [17, с. 112]. Отже, контрольна функція публічних фондів полягає в тому, щоб забезпечити правильне використання фінансових та інших матеріальних ресурсів, а також попередити правопорушення у зазначеній сфері. Крім того, контроль дозволяє підвищити якість та ефективність роботи підприємств та організацій, адже контроль безпосередньо пов'язаний із застосуванням негативних санкцій щодо порушників.

Регулююча функція публічних фінансів пов'язана з втручанням держави за допомогою фінансів (державні витрати, податки, державний кредит) у відтворювальний процес з метою забезпечення економічного зростання, зайнятості і фінансової стабільності в економіці. Вона має велике значення в розробці та проведенні фінансової політики [18, с. 17]. Зазначена функція фінансів реалізується переважно тоді, коли потрібно внести відповідні зміни до розподілу грошових ресурсів. Іноді вона застосовується для редагування розподілу доходів. В інших випадках регулювання здійснюється для забезпечення стабілізації економіки, усунення та попередження кризових явищ. У ролі фінансових регуляторів виступають: індексація доходів населення, переоцінка основних фондів, фінансовий захист підприємств від конкуренції. Основними інструментами регулюючої функції є податки і державні видатки [2, с. 9–10]. Таким чином, регулююча функція фінансів передбачає наявність і розширення функцій держави в галузі економіко-фінансових методів управління. Для розвитку ринкової економіки, тобто для захисту особистої ініціативи в сучасних умовах, необхідний державний захист та координація макроекономічних процесів [19, с. 34].

Наступна функція публічних фінансів – стимулююча. Н.І. Берзон зазначає, що дана функція проявляється в тому, що держава, використовуючи інструменти фінансового ринку, може заохочувати або стримувати виробництво і споживання окремих видів товарів. В якості основного інструменту, що забезпечує реалізацію стимулюючої функції, виступає податкова система [20]. Слушною, на нашу думку, є точка зору Ю.В. Ніколенко, який зазначає, що стимулююча функція фінансів покликана підвищувати ефективність використання факторів виробництва, а також так регулювати вартісні пропорції, щоб вони створили достатні умови для проведення режиму економії, піднесення продуктивності праці і якості продукції. Будь-яке порушення цієї функції негайно підриває економічну і соціальну стабільність суспільства, провокує економічно невиправдане зростання цін і зниження продуктивності праці [21]. Таким чином, від ефективності реалізації стимулюючої функції напряду залежить благополуччя всієї країни, її економічне зростання. Однак слід зазначити, що державі необхідно бути обережною під час реалізації зазначеної функції, адже надмірне фінансове навантаження може призвести до негативних наслідків для всієї економіки країни.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, слід наголосити, що вказаний нами перелік функцій публічних фінансів не претендує на вичерпність, однак, на наше переконання, саме у визначених функціях виражається їх основне призначення. Відзначимо, що всі вказані вище функції взаємопов'язані і доповнюють одне одного, а їх належна реалізація напряду залежить від того, наскільки злагодженими та ефективними будуть дії уповноважених суб'єктів у сфері фінансів.

Узагальнюючи все вказане вище, можемо надати авторське визначення поняття «публічні фінанси». Отже, під зазначеним терміном слід розуміти систему формування, розподілу та використання грошових коштів, які спрямовуються на формування відповідних державних фондів, які покликані реалізовувати різні соціально-економічні функції держави. Крім того, публічні фінанси повинні забезпечити постійний та стабільний економічний та соціально-політичний розвиток держави. Основне призначення фінансів реалізується шляхом створення й використання різноманітних фондів фінансових ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Черненко Л.В. Проблеми фінансової системи України в сучасних умовах / Л.В. Черненко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_105/51.pdf.
2. Вдовенко Л.О. Фінанси / Л.О. Вдовенко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 152 с.
3. Нагребельний В.П. Фінансове право України. Загальна частина / В.П. Нагребельний; за заг. ред. члена-кореспондента АПрН України В.П. Нагребельного. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2004. – 320 с.
4. Борисов А.Б. Большой экономический словарь / А.Б. Борисов. – М. : Книжный мир, 2003. – 895 с.
5. Ніщимна С.О. Правове регулювання державного кредитування в Україні: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / С.О. Ніщимна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – 240 с.
6. Башнянин Г.І. Фінансові системи в економіці держави / Г.І. Башнянин // Фінанси України. – 1999. – № 10. – С. 51–55.
7. Горбунова О.Н. Финансовое право / О.Н. Горбунова, Ю.А. Крохина, Д.А. Смирнов и др. ; отв. ред. Н.И. Химичева. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2003. – 733 с.
8. Нечай А.А. Правові проблеми регулювання публічних видатків в державі: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07 / А.А. Нечай ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2005. – 579 с.
9. Молдаван О.О. Державні фінанси України: досвід та перспективи реформ : монографія / О.О. Молдаван. – К. : НІСД, 2011. – 380 с.
10. Бардаш С.В. Поняття і склад публічних фінансів як об'єкта державного фінансового аудита / С.В. Бардаш, Ю.Р. Баранюк // Науковий вісник Ужгородського національного

- університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2016. – Вип. 6(1). – С. 34–37.
11. Сабанти Б.М. Теория финансов / Б.М. Сабанти. – М. : Менеджер, 1998.
 12. Лучковська С.І. Фінансове право / С.І. Лучковська. – К. : КНТ, 2010. – 296 с.
 13. Философский словарь / [А.В. Адо, Н.Д. Александровская, И.И. Андреев и др.] ; под ред. И.Т. Фролова. – 6-е изд., перераб. и доп. – М. : Политиздат, 1991. – 560 с.
 14. Кучерявенко М.П. Фінансове право / за ред. М.П. Кучерявенка. – Харків : Право, 2010. – 288 с.
 15. Государственные финансы : учеб. пособие для студентов экон. вузов и фак. / [В.М. Федосов, Л.Д. Буряк, Д.Д. Бутаков и др.] ; под ред. В.М. Федосова, С.Я. Огородника и В.Н. Суторминой. – К. : Лыбидь, 1991. – 276 с.
 16. Воронова Л.К. Фінансове право України / Л.К. Воронова. – К. : Прецедент; Моя книга. 2006. – 448 с.
 17. Юрій С.І. Фінанси / С.І. Юрій ; за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. – К. : Знання, 2008. – 611 с.
 18. Івата В.В. Фінансовий облік. Практикум / В.В. Івата ; за ред. проф. В.Д. Пантелеєва. – Миколаїв : НУК, 2006. – 100 с.
 19. Стасюк Н.Л. Фінанси / Н.Л. Стасюк. – Вінниця : ВНТУ, 2008. – 256 с.
 20. Берзон Н.І. Фінанси : підручник для бакалаврів / під заг. ред. Н.В. Берзона. – М. : Видавництво Юрайт, 2013. – 590 с.
 21. Ніколенко Ю.В. Основи економічної теорії / Ю.В. Ніколенко, А.В. Демківський, Л. І.Вергун та ін. ; за ред. Ю.В. Ніколенко. – 3-тє вид. – Київ : ЦУЛ, 2003. – 540 с.

